

G. I. Kutuzowa, W. I. Lewina, I. L. Pierfiłowa

**WSPÓŁCZESNY PODRĘCZNIK DO PRZEDMIOTÓW
KIERUNKOWYCH W JĘZYKU OBCYM DLA STUDENTÓW
TRADYCJE I INNOWACJE**

W obecnej dobie rozwiązano wiele problemów związanych z teorią podręcznika, np. takich jak: zasoby konstrukcji podręcznika, jego funkcje, rola podręcznika i jego miejsce w technologii nauczania, rola podręcznika w rozwoju osobowości uczącego się i inne.

Badacze teorii podręcznika w pracach, które ukazały się w ostatnich latach, sformułowali podstawowe zasady, którymi należy się kierować przy opracowywaniu podręczników z przedmiotów ogólnokształcących i kierunkowych dla wyższych uczelni¹.

W komunikacie informacyjnym Instytutu Naukowo-Badawczego Problemów Szkoły Wyższej pt. *Środki nauczania w szkole wyższej i średniej specjalistycznej*, podsumowując pozytywne rodzime doświadczenia w tym zakresie, sprecyzowano w stosunku do podręczników następujące wymagania.

Podręczniki powinny:

- prezentować na wysokim poziomie naukowym i metodycznym program przedmiotu nauczania, uwzględniając najnowsze osiągnięcia nauki, techniki i technologii,
- stworzyć warunki dla samodzielnej pracy twórczej studentów, kształtować nawyki twórcze,
- kształcić studentów pod względem ogólnym i zawodowym,
- być dostępne i możliwe do efektywnego opanowania przez studentów,
- pobudzać i rozwijać motywację do uczenia się,
- zapewnić koncentryczność treści nauczania i ścisłe wewnątrzdyscyplinarne i międzydyscyplinarne związki,

¹ D. D. Zujew, *Szkolnyj uczebnik*, Moskwa, 1983, s. 49; *Problemy szkolnego uczebnika*, Moskwa 1974 (Ekspresso-informacja).

- być ukierunkowane na wykorzystanie środków technicznych i tworzyć z nim ścisłą więź logiczno-strukturalną,
- uwzględniać czynniki psychologiczno-pedagogiczne wpływające na poziom kształcenia uczących się,
- zawierać system organizacji przyswojenia materiału ukierunkowany na podniesienie efektywności samodzielnej pracy studentów².

W trzydziestoletnim okresie istnienia w naszym kraju Wydziałów Przygotowawczych dla Studentów Zagranicznych (WP) problem tworzenia podręczników do przedmiotów kierunkowych dla cudzoziemców nie został opracowany teoretycznie. Świadczy o tym przeprowadzona przez nas analiza artykułów, a także materiałów z konferencji WP itd.

Analiza istniejących podręczników do przedmiotów kierunkowych dla studentów zagranicznych WP pozwala zauważyć, że ignoruje się w nich fakt, iż materiał z danej dziedziny wiedzy powinien być prezentowany w języku rosyjskim jako obcym z uwzględnieniem poziomu opanowania tegoż języka przez studentów, na każdym konkretnym etapie nauczania. Nie uwzględnia się też w nich potrzeb komunikacyjnych studentów.

W związku z tym powstała konieczność opracowania teorii podręcznika (kompleksu pomocy naukowych, w tym także programów) do przedmiotów kierunkowych dla studentów zagranicznych WP.

Według nas koncepcja podręcznika stanowi mini-metodykę, którą kierują się autorzy przy doborze treści nauczania, sposobie prezentacji materiału, opracowaniu techniki nauczania, uwzględniając jednocześnie warunki, w jakich odbywa się proces dydaktyczny i specyfikę nauczania studentów zagranicznych na Wydziale Przygotowawczym. Polega ona (specyfika nauczania) głównie na opanowaniu materiału ze wszystkich przedmiotów równoległe z poznawaniem języka rosyjskiego, zawsze bowiem ma miejsce określona bariera językowa a przygotowanie przedmiotowe studentów zagranicznych nie jest jednakowe, z reguły – słabe. Poza tym systemy szkolnictwa krajów, skąd studenci przybywają na WP, różnią się znacznie od naszej szkoły pod względem programów, metod prezentacji materiału, sprawdzania wiedzy, kształtowania umiejętności i nawyków itd.

Jak wiadomo przy opracowaniu dowolnego podręcznika należy uwzględnić takie zasady dydaktyczne jak: naukowość, systemowość, przystępność i dostosowanie do możliwości percepcyjnych studentów.

Realizacja tych zasad przy tworzeniu podręczników w języku obcym dla studentów zależy nie tylko od precyzyjnego wyodrębnienia w podręcznikach podstaw naukowych, zgodności objętości materiału z liczbą godzin faktycznie przeznaczonych na opanowanie danej dyscypliny i od metodycznie prawid-

² *Riekomendacii trietiej Wsiesojuznoj nauczno-mietodiceskoj konfierenci* Moskwa 1988; *Problemy wuzowskogo uczebника*, Moskwa 1984.

łowego rozłożenia materiału, ale także i od tego, na ile autorzy podręcznika uwzględnili osiągnięty przez studentów zagranicznych na danym etapie nauczania poziom nawyków i umiejętności językowych.

Dlatego na obecnym etapie rozwoju teorii podręcznika w ogóle, a w języku obcym w szczególności, duże znaczenie z psychologicznego punktu widzenia odgrywa uwzględnienie komunikacyjnych potrzeb studentów.

Z punktu widzenia zasad opracowywania podręczników do przedmiotów kierunkowych w języku obcym dla studentów ustosunkowanie się do problemu komunikacyjnych potrzeb studentów uważamy za podstawowe, ponieważ jeśli „studenci nie widzą prostego związku między tym, czego uczą się, a swoimi potrzebami w realnym komunikowaniu się”³, motywacja do efektywnej nauki gwałtownie spada.

Nauczanie cudzoziemców umiejętności porozumiewania się prowadzone jest w sposób ciągły w warunkach szkolno-zawodowego środowiska uczelni technicznych Rosji. W takiej sytuacji istotne jest określenie potrzeb komunikacyjnych nie tylko jako gotowości studentów do dokonywania określonych aktów mowy, ale przede wszystkim jako „potencjalnych celów należących do grup zjawisk psychicznych i odzwierciedlających w sposób obiektywny możliwości opanowania języka”⁴. Cele te dla różnych kategorii uczących się nie są jednakowe, są różnorodne, dynamiczne, zmieniają się w trakcie procesu nauczania i nie są stałe. Wychodząc z założeń koncepcji M. Wjatjutniewa⁵, można stwierdzić, że potrzeby komunikacyjne i kompetencja komunikacyjna absolwentów WP (tj. poprawnie sformułowane cele nauczania na WP) powinny być zbieżne z potrzebami komunikacyjnymi i kompetencją komunikacyjną studentów rozpoczynających naukę na pierwszym roku studiów w szkole wyższej.

Drugą bardzo ważną zasadą tworzenia podręczników do przedmiotów kierunkowych w języku obcym dla studentów jest zasada wieloplanowości, pod którą rozumiemy nie tylko przekazanie wiedzy, ale i wdrażanie studentów do różnych form kształcenia i jednocześnie do różnych form aktywności językowej, odpowiadających różnym formom pracy studentów w trakcie nauki w szkole wyższej. Jak wykazuje analiza różnych kierunków studiów niektórych uczelni technicznych, podstawowymi formami zajęć w procesie dydaktycznym na pierwszym roku studiów w szkole wyższej są jak dawniej wykłady, ćwiczenia, seminaria, laboratoria, zaliczenia i egzaminy.

W podręczniku powinny znaleźć się ćwiczenia, które miałyby na celu przygotowanie studentów do tych form kształcenia.

³ M. N. Wjatjutniew, *Teorija uczebnika russkogo jazyka kak inostrannogo*, Moskwa 1984.

⁴ W. L. Szipico, *Model rieczewogo powiedienija uczaszczichsja – osnovy otbora i organizacii uczebnogo materiala*, [w:] *Russkij jazyk dla studentow-inostrancew*, Moskwa 1981.

⁵ Wjatjutniew, *op. cit.*

Ażeby studenci mogli notować wykłady studiów uczelnianych, na Wydziale Przygotowawczym należy wykształcić u nich nawyki rozumienia mowy ze słuchu z jednoczesnym zapisywaniem wykładu.

Należy przy tym zauważyć, że wykształcenie nawyku notowania wykładu w pełnym znaczeniu tego słowa na Wydziale Przygotowawczym nie jest możliwe. Można mówić tylko o elementach zapisu wykładu ze słuchu, tj. częściowego zanotowania wykładu. Ale nawet przy takim postawieniu problemu należy zauważyć, że nauczaniem sporządzania notatek z wykładu powinni zajmować się nie tylko wykładowcy przedmiotów kierunkowych. W związku z tym nasuwa się wniosek metodyczny, że w podręczniku powinny znaleźć się wzory skrótów słów najczęściej pojawiających się w ramach danego zagadnienia, określeń, zamiana zdań złożonych na proste itp.

Dużą rolę w kształtowaniu tego nawyku odgrywają prace o wzrastającej skali trudności z danej dziedziny wykonywane w laboratorium językowym. Samodzielna praca studentów w kabinach jest szczególnie efektywna, jeśli istnieje międzyprzedmiotowa koordynacja w kształtowaniu nawyków rozumienia ze słuchu z jednoczesnym notowaniem wykładu na lekcjach języka rosyjskiego i przedmiotów kierunkowych.

Zasada dostępności i dostosowania do możliwości percepcyjnych studentów w odniesieniu do podręcznika w języku obcym dla studentów oznacza po pierwsze, że jest on faktycznie możliwy do zrealizowania w wymiarze godzin określonym przez plan nauczania i po drugie, że materiał językowy podręcznika nie nastęrcza studentom trudności.

Szczególne wymagania powinny dotyczyć tekstów (zbioru tekstów) w podręcznikach. Teksty powinny uwzględniać logikę danej nauki, a także najnowsze osiągnięcia z dziedziny lingwistyki tekstu. Rola tekstu w podręczniku do przedmiotów przyrodniczych jest szczególnie znacząca, ponieważ taki tekst powinien nie tylko zawierać materiał informacyjny, ale jednocześnie być dla studentów zagranicznych wzorem realizacji aktu mowy i rozwiązania zadań komunikacyjnych. W związku z tym jednym z istotniejszych problemów jest problem zgodności tekstu z formami i rodzajami aktywności językowej, jakie opanowali studenci.

Ważnym elementem zasady dostępności i dostosowania do możliwości percepcyjnych studentów jest prawidłowy i metodycznie uzasadniony system prezentacji nowych jednostek leksykalnych. Z tego względu autorzy podręcznika powinni znać minimum językowe lub aktualny słownik, z którego czerpie się materiał leksykalny do zbioru tekstów w podręczniku. Minimum językowe zawiera zarówno jednostki leksykalne o dużej częstotliwości występowania, jak i te o małej częstotliwości występowania, ale o wysokim współczynniku nośności znaczeniowej (do tych ostatnich należą przede wszystkim terminy).

Na Wydziale Przygotowawczym Sankt-Petersburskiego Państwowego Uniwersytetu Technicznego przeanalizowano wszystkie teksty ze wszystkich dziedzin wiedzy wykładanych w pierwszym semestrze na WP i na tej podstawie opublikowano *System cotygodniowego wprowadzenia leksyki na zajęciach ze wszystkich przedmiotów* (I semestr). Materiał ten może być wykorzystany przy opracowaniu tekstów podręczników do wszystkich przedmiotów.

Autorzy podręczników do przedmiotów kierunkowych powinni także znać dane psychologów dotyczące dopuszczalnej liczby nowych jednostek leksykalnych wprowadzanych na jednej godzinie lekcyjnej.

W ten sposób specyfika podręczników nowej generacji do przedmiotów kierunkowych polega na tym, że powinny one nie tylko przekazywać wiedzę z danej dziedziny, ale także kształtować umiejętności i nawyki studentów zagranicznych w zakresie przedmiotu oraz znajomości języka danego przedmiotu i języka ogólnego.

Uwzględniając specyfikę nauczania cudzoziemców na Wydziale Przygotowawczym autorzy uważają, że podręcznik powinien być wyposażony dodatkowo w komplet nagrań magnetofonowych, materiałów video oraz programów i scenariuszy komputerowych, wspierających proces dydaktyczny.

Tłumaczyła *T. Szychowska*